

MARGINALIJE UZ JEDNU ZANIMLJIVU KNJIGU

(Seifert J. L., *Die Weltrevolutionäre. Von Bogomil über Hus zu Lenin, Zürich-Lepzig-Wien 1931.*)

U VODU, što ga je ovom uistinu zanimljivom djelu napisao sam o. Schmidt S. V. D., profesor bečkoga sveučilišta, izriče se između ostaloga i ovaj sud: »Kein Zweifel, Seiferts Werk wird auf manchen und starken Widerspruch stossen; denn die Kühnheit und Neuheit dieses Werkes über die »Weltrevolutionäre« wirkt selbst revolutionierend.«

Zaista, jedva bi čovjek mogao kraće zbiti u jednu izreku sve prednosti i sve slabosti ovako originalnoga i duhovitoga djela, kao što je Seifertovo.

Ono djeluje »revolucijski« ponajprije stoga, što sa svim znanstvenim aparatom, dubokom analizom svjetske povjesnice i katkad upravo neočekivanom, a ipak modernom svijetu tako milom intuicijom otkriva zadivljenom oku pozitivno kršćanstvo, da katolicizam kao jedinu solidnu okosnicu i jedini neslomljivi temelj, na kojem se podiže sreća i dostojanstvo čovječanstva. Otvoreno, odlučno i odvažno se tu ističe, da je zapravo jedini vjerni, u modernom jeziku »vezani«, katolik objektivni posmatrač i sudija realnosti, koja nas okružuje.

»Uistinu se katolik nalazi«, tako završuje S. prvi dio svojega djela, »između nekritičnosti krajnjega platoničara, koji se samo pouzdaje u intuiciju, i pretjerane kritičnosti nominaliste, kojemu je omeđeni ljudski um mjerilo sviju stvari, i koji se stoga gubi u agnosticizmu ili u plitkom pozitivizmu. Stoga s pravom zove N ö t z e l religiozna čovjeka uistinu kritičkim. Takav se čuva i precjenjivanja i zامتanja razuma, pa u tom i jest neprolazna vrijednost tomističke filozofije.«¹

Pošto je kratko pokazao, kako je »katolicizam jedina rezultanta dvaju protivnih komponenata«, nastavlja: »Budući da se povijest uopće ne razvija prema evolucijskoj teoriji, nego je to kolebanje između dva pola, to već odatle slijedi, da je katolicizam kao sinteza nerazoriv pa da ne može za ljubav nekakova plitko uzeta ujedinjivanja ostaviti svojega pravca. Rim se odupirao pokušajima podvrći Crkvu državi, počevši od njemačkih careva sve do Napoleona i Mussolinija, a isto tako i protivnom nastojanju: napraviti iz kršćanstva nekakovu socijalističku vjeru,

¹ Str. 290.

kako su to željeli Lamennais i Mickiewicz, i kako to još i danas mnogi pokušavaju.«² Dakle prema S.ovim izvodima »evolucija«, ta čarobna riječ, koja je donedavna opajala duhove te u pravom triumu osvajala jedno znanstveno područje za drugim, ima da zanimaji ili se barem zadovolji s mnogo čednijim mjestom u kulturnoj povijesti čovječanstva! Zar to ne mora djelovati na »modernu« znanost upravo »revolucijski«?

Nije manje opravdana duhovita analiza kapitalizma i komunizma, koja ih konačno svodi na zasluženi zajednički nazivnik — materijalizam, te pokazuje njihovo krvno srodstvo, što ga očituju razaranjem najsvetijih i najidealnijih vrijednota čovječanstva. Ali i opet: kako da ne djeluje ta knjiga na pristaše radikalne socijalne reforme ili bolje reći pristaše razaranja svega staroga poretka »revolucijski«, kad se tu povlači oštra crta između »daj-komunizma« («Gib-Kommunismus») i »na-komunizma« (Nimm-Kommunismus), pa se pokazuje, da je ovaj drugi porodila ljubav u katoličkoj Crkvi, a onaj mržnja i zavist izvan nje; da je ovom načelo: što je moje, i tvoje je, te: Svi neka služe, nitko neka ne zapovijeda, a drugomu baš obratno: što je tvoje, i moje je, te: Svi neka zapovijedaju, nitko ne služi!³

S.ova knjiga djeluje »revolucijski«! Njegova teza o nerazorivosti kat. Crkve i neprolaznosti skolastičke sinteze stoji u dijametrijskoj opreci sa željama i osnovama graditelja »trećega« Rima, i pokazuje svu iluzornost »neimarskoga« napinjanja, da »šestorom i trokutom« gradi hram čovječanstva. Uzme li se još u obzir, da S. oružjem, što mu ga utiskuje u ruke povijest, pa čak gledana i kroz prizmu jednoga Jaurès-a, bješe slobodnozidarsku »čovječnost« zaslužno po prstima,⁴ razumjet ćemo, da njegovo djelo mora napose u ložnim krugovima djelovati »revolucijski«, razumijemo, da ono nije dalo mira čak ni beogradskom »velikom besedniku«. U svim tim slučajevima rekli bismo s o. Schmidtom, da baš stoga S.ova knjiga izazivlje takovu reakciju, što pogađa u živo!⁵

Ali ne izazivlje S. svojim izvodima samo neopravdanu nego i opravdanu reakciju; revolucijski karakter njegova djela ne za- slučuje u svemu priznanja.

Počne li miran i objektivn čitač slijediti S.a kod izvlačenja zaista grandiozne i genijalne linije Bogomil — Hus — Lenjin i zagledati dublje u pojedine njezine razgranke, primjene na pojedinačke slučajeve, tada će, po našem mišljenju, i nehotice osjetiti, da to djelo izazivlje protivljenje ili barem jaku sumnju, riječju u tom smislu djeluje »revolucijski«. Čovjeku se čini, da se g. pisac nije mogao posvema oteti onomu, gotovo bismo rekli, psihologijski neizbježivomu zakonu »misli miljenice« kod provođenja svoje koncepcije kroz povjesnicu čovječanstva. Čitajući S.ovu knji-

² Str. 291.

³ Str. 152.-153. — Por. str. 148.-153. te str. 350.

⁴ Str. 147.-148.

⁵ U uvodu knjige.

gu, na više je mjesta pred mojom dušom iskrslilo pitanje: je li g. pisac dovoljno refleksno vodio računa o tom, da sličnosti bilo fizičkoga bilo idejnoga reda potječu nesamo od divergencije i difrensiranja zajedničkoga izvora, ako apstrahiramo od zadnjega jedinoga Uzročnika i Uzora svega, nego i konvergiranjem tendencija, kojih izvori nemaju ništa zajedničko? Je li dosta vodio računa o istini, koja je s prvom u najužoj vezi: »Si duo faciunt idem, non est idem«? Je li vodio računa o tom, da se čovjeku i bez vanjskoga povoda raznih teorija elementarnom silom neprestano nameće problem zla i traži od njega potpuno rješenje? Treba li napose isticati, kako su rečene istine važne? Zar nije nepažnja na prve dvije kroz decenije kočila zdravi napredak u komparativnoj religiji, filologiji pa i etnologiji, učinila ih pokatkad smiješnima? Zar prirodne znanosti i danas još ne trpe podosta od toga? A nije li nevođenje računa o trećoj dovelo do plitkih teorija o čovjeku kao produktu svoje okoline, »milieu«-a, koja je opet počinila dosta štete i u filozofiji i u pedagogiji i u socijologiji?

Što se tiče primjene ovih istina na naš slučaj, to je teško samo jednim ili drugim primjerom proizvesti onaj dojam, što ga čovjek dobiva, kad s rečenoga gledišta čita cijelu knjigu. Na sreću ćemo pokušati ovdje donijeti par primjera.

Zar se ne može činjenica, da se marksizam počeo najprije širiti po najindustrijskim mjestima i pokrajinama Franceske i Njemačke posve dovoljno protumačiti iz čovjeku prirodne potrebe, da riješi problem zla, bijede i nevolje, koji se baš u tim krajevima zbog sve bržeg širenja i tehničkog usavršavanja industrije jače nametao negoli drugdje?⁶ Isto tako: nije li neprežno iz onoga »nekoга prezira žene« u Južnih Slavena, napose u Hrvata i Srba, uzeta zajedno s bugarskom poslovicom: »Tko svoju ženu tuče, tuče Majku Božju« zaključiti, da se tu radi »o tipskoj reakciji čovjekovoj na nekadašnju ženinu prevlast«?⁷ Jer sigurno se neposredno iz ovih podataka daje izvesti samo to, da je ženin položaj kod Južnih Slavena prije kršćanstva morao biti vrlo težak tako, da se kršćanstvo moralo upeti iz sve snage svojih uzvišenih motiva, da taj položaj popravi. Neposredno dakle slijedi iz ovih podataka zaključak protivan S.ovu, pa bi ih s mnogo većim pravom mogao tko god upotrijebiti, da njima dokaže patrijarhat u Južnih Slavena, a sličnost bi u našem slučaju vrlo lako mogla potjecati od konvergencije dvaju početnih posve različitih stadija. Stoga će trebati zapravo matrijarhatskom kulturom slavenskom dokazati, da se u našem slučaju radi o »tipskoj reakciji na nekadašnju prevlast žene«, a ne obratno tom »tipskom reakcijom« dokazivati matrijarhatsku kulturu u Južnih Slavena.⁸

⁶ Vidi str. 179-180.

⁷ Vidi str. 404-405.

⁸ Nipošto ne mislimo nijekati, da je najstarija kultura u Slavena matrijarhatska, nego samo želimo podvrći kritici navedeni dokaz i način dokazivanja.

Ili napokon, da još samo jedan primjer navedemo: Kad čovjek u lancu ideologa i mislilaca, koji prema izvodima S. ovim posreduju hilijazam od Husovih vremena do našega doba, doba boljševizma, čita uz ime Marksa, Mickiewicza i Bakunina i ime Solovjev, tad mu spontano pred dušom iskrsne misao: »Si duo faciunt idem, non est idem«!

Ovi i ovakovi primjeri pokazuju »tipsku« slabost svake »intuicije«, kojoj je najvećom zaslugom, što izaziva ljudski duh, da stvar promotri pod novim obzirom, pa da onda nožem svoje kritike sad manji sad opet veći sastavni dio lijepe vizije žrtvuje — realnosti. Ovi i ovakovi primjeri, ako se ne varamo, pokazuju i sudbinu, koja čeka i S. ovu sintezu, a kolike će žrtve od nje činjenice još tražiti, ne da se zasad pregledati.

Druga »izazovna« misao, koja će napose dati Slavenu, te osjeti, kako S. ovo djelo utječe »revolucijski«, jest sud g. pisca o moralnoj vrijednosti rase, prema kojemu su Germani »die berufenen Träger des Christentums«,⁹ a Romani i Slaveni »moralisch minderwertig«. ¹⁰ Ta misao, da pravo kažemo, već nije ni kršćanska, a i ne odgovara objektivnom svjedočanstvu povjesnice. Nije kršćanska, jer organizatorski dar, koji je bez sumnje prema svjedočanstvu povijesti baš odlikom germanskoga elementa, još nije nikakova moralna (»sittlich«) vrijednost kao ni drugi duševni darovi čovjekovi, nego tu vrijednost mora istom dobiti upotrebom. Ne odgovara objektivnom svjedočanstvu povijesti, jer, da se obazremo samo na klasički dokaz S. ov, ona svjedoči, da je i »das römische Reich der deutschen Nation« donijelo germanskoj rasi vrlo sumljivo priznanje. Pravom vezom te cjeline nije bila politička organizacija i vlast, koja je štoviše Hegelovskom umišljenošću već davno prije Hegela išla direktno za tim, da satre temelj prave veze naime — papinstvo. Jer prava je veza bila idejno duhovno jedinstvo, velika sinteza kršćanske objavljene nauke i kršćanske filozofije, od koje jedine i danas, kako to S. sam vrlo lijepo izvodi,¹¹ svijet može očekivati spasenje. A za

⁹ Str. 176.

¹⁰ Str. 303., 380. itd. Navedena mjesta izriču misao stvarno, ali ne in ip-sis terminis. Baš ovim se riječima iznosi misao na drugom jednom mjestu, ali ne zabilježivši stranice odmah kod čitanja nismo ga mogli kasnije naći niti uz pomoć stvarnoga kazala. Da otklonimo svaki nesporazumak, primijetiti nam je, da nipošto ne želimo germanskih naroda, a napose ne njemačkoga osuđivati, niti zatvarati oči pred lijepim talentima toga naroda ili pred tekovinama, koje čovječanstvo duhuje baš tim talentima, i kojima je taj narod zadužio ljudski rod. I predobro poznajemo taj narod i njegove odlike, i predugo smo boravili na studijama u njegovoj sredini, a da bismo ovako što mislili. Želimo samo korigirati i popuniti jednostrano shvaćanje, izloženo u S. ovu djelu, da se omogućiti što objektivniji sud u toj stvari, a držimo, da je samo čast za svaki narod, koji se ne mora bojati objektivna suda o sebi.

¹¹ Str. 290.

stvaranje te sinteze, kao i za klasicizam u umjetnosti, koji je pokazao možda najveću konstruktivnu moć, pa čak i za prirodni supstrat matprirodnoga elementa u kršćanskoj eri povjesnice, za papinstvo izabrala je Providnost — romansku rasu! I kada Lutеровu pokretu i »velikaškoj revoluciji«, prema S. u značajnoj baš za germanski elemenat, nije uspjelo podrovati i uništiti papinstva, tad su rodili novu filozofiju, što se počinje s Kantom, koja se smatra specifički protestantskom i germanskom, i kojoj je prilično usjelo u modernom svijetu zametnuti veliku sintezu, što je kao duhovna zajednica vezala narode. I baš radi destruktivne moći Luterove reformacije i protestantske filozofije, u najmanju je ruku veliko pitanje, koga valja više kriviti i za boljševizam: siromašnoga bačuškoga ruskoga ili plodove germanskoga duha, kojim su se hranili od reda svi vođe boljševičkoga pokreta, što uostalom i onako ne pripadaju slavenskoj rasi. Jednako nam se čini preoštrom optužnicom Slavenstva, kad g. S. meće na njegov rovaš tri najveće svjetske revolucije, koje označuju imena, što ih čitamo u podnaslovu djela: Bogomil — Hus — Lenjin. Jer S. kao da zaboravlja, da se povijest čovječanstva ne počinje s Bogomilom, i da su ideje bogomilstva presađene u Evropu s daljega istoka i potekle od rase, koja je možda bliža germanskoj negoli romanskoj ili slavenskoj. A možda bi valjalo, ako želimo vjernije fotografirati realnost, napraviti još i malu supstituciju, pa mjesto crte Bogomil — Hus — Lenjin povući liniju (Bogomil) — Luter — Kant — Lenjin. Zašto u cijelom lancu pragmatike, što ga S. niže, ne ulazi Kant kao izrazita karika?¹² Nije li intuiciju g. S. a ipak možda mutila napast nacijonalizma? Zaista, naša današnja atmosfera puna je poganskog obožavanja idola, kojemu je ime nacija, pa se i katolici jedva mogu dosta paziti, da ne bace koje zrnce tamjana u njegovu čast.

¹² Bez Kanta nije moguće razumjeti filozofije devetnaestoga i dvadesetoga vijeka, a napose ne Hegela i Marksa, koji nas neposredno vežu s boljševizmom. A da je Kant klasičkim izražajem protestantske filozofije i da prema tome organski nadovezuje na Lutera, uvjerava nas sam Paulsen, koji to opširno i jasno dokazuje u cijelom jednom poglavlju svoje »Philosophia militans« (Berlin 1908.). Od predložene supstitucije ne razlikuje se mnogo linija, što je za zadnjih 400 godina crta Algermissen u članku »Zur Ueberwindung der bolschewistischen Weltanschauung« (u »Stimmen der Zeit«, April 1932., str. 14. sqq.) On upozorava na zanimljivu koincidenciju stožernih točaka te linije: 1517. Luter, 1717. osnutak lože, 1917. boljševička revolucija! Poznato je, da se loža sama smatra puno bliže protestantizmu negoli katolicizmu, a nije nepoznato ni to, da loža smatra Kanta filozofom svojim par excellence! Tako se uistinu crta: Luter — loža — boljševizam i crta: Luter — Kant — boljševizam zapravo poklapaju. A za Slavene bi bio posve umjestan nacijonalni ponos, kojim bi slobodnozidarsku misao i protestantsku filozofiju odbacili posvema kao nedonošće sebi tuđega duha i strane rase.

Ali ne stojimo li i mi sami, dok pišemo ovaj kritički prikaz pod utjecajem toga tako opasnoga nacijonalizma? Priznajemo rado, da si toga doduše nismo svjesni, ali i da toga ne smatramo nemogućim. Ipak će u svakom slučaju naše opaske biti umjesne, jer će objektivna posmatrača lakše očuvati jednostranosti i omogućiti mu pravu orijentaciju. A što je napisano, napisano je sa željom, da g. S. promotri stvar i s druge strane (»audiatur et altera pars«), pa da popravi taj manjak svojega djela, jer bi prava šteta bila, da mu u svojoj vrsti zbilja klasičko djelo zbog rečenoga nedostatka naide kod velikoga dijela čovječanstva na psihologijski posve razumljivo potpuno nerazumijevanje.

K. Grimm D. I.



MONIZAM U RASULU.

Moniste devetnaestoga vijeka imali su svoj Credo: čovjek se razvio od životinje, od straha je najprije vjerovao u sve i sva (animizam, totemizam), zatim u nekoliko bogova (politeizam), a napokon u jednoga Boga (monoteizam). S time uporedo da su išli i ljudski čudoredni pojmovi od nesavršenijih do savršenijih. Kako se vidi iz članka o. Koppersa u ovom broju »Života«, odzvonilo je evolucijonizmu u etnologiji, a s tim opet u vezi i u općoj povijesti čovječanstva (por. prikaz Seifertova djela u istom broju!). Ako se danas s pravom može govoriti o rasulu evolucijonizma na tim područjima (cfr. F. Andres u »Zeitschrift für Theologie u. Seelsorge«, Bonn 1924., str. 86.), tad je to bez sumnje osobito zasluga o. W. Schmidta S. V. D. i njegovih učenika. Djela kao »Menschenwege zum Gotteserkennen« (g. 1923.) pa »Ursprung der Gottesidee« (g. 1926.) pravi su kamenovi međaši u povijesti etnologijskoga evolucijonizma. Vjera i čudoređe su međusobno organski povezani od iskona; vjera u Najviše Biće pozlaćuje zoru čovječanstva te kao da pripravlja potpuni dan objave Božje po Kristu Isusu, Gospodinu našem. Monogamija je iskonski oblik ljudskoga spolnog života, kako to lijepo pokazuje naš domaći strukovnjak dr. Gahs (Historijski razvoj porodice, Zagreb 1932.) i sam učenik Schmidtov, a njim se slažu svi istaknutiji etnolozi i prvaci etnologijske znanosti.

S tim u vezi nije nezanimljivo promotriti, kako prolazi ateistički monizam u prirodnim znanostima. Osobito je značajno na tom području držanje Haeckelova učenika i nasljednika na sveučilišnoj stolici u Jeni, Ljudevita v. Plate-a. Taj gospodin, koji se prije jedva tri decenija s korifejima ateističkog monizma, učlanjenima u »Monistenbundu«, borio protiv o. Wasmanna i pismeno i usmeno (na berlinskoj disputaciji!), izdao je prije par godina oveće djelo pod naslovom »Die Abstammungslehre« (Jena 1925.). U njemu piše doslovce ovo: »Ne može se dosta istaknuti, da prirodne znanosti uopće, a nauka o pote-